

Az atipikus szerződések előzményei a római jogban¹

I. Az atipikus szerződésekről általában

1. Az atipikus szerződések kialakulása és jelentősége a modern jogban

A modern kötelmi, pénzügyi illetve gazdasági jog kapcsolódásának sajátos területe, az atipikus szerződések témaköre a XIX. századi jogban bekövetkezett szemléleti változások eredményének tekinthető.

A természetjog hatására a legjelentősebb európai magánjogi kódexek szinte mindegyike² alapelveként deklarálta a szerződési szabadság princípiumát. Az ennek hatására kialakuló újszerű jogi képződmények már szétfeszítették a hagyományos értelemben vett polgári jog kereteit, lehetővé téve az üzletszerű gazdálkodás, a tömegméretű vagyoni és árukapcsolatok, a nagyméretű beruházások valamint a nemzetközi határokat átlépő üzleti viszonyok szerződési igényeinek jogi artikulációját.

Modern polgári jogunk egyik sarkalatos kérdéseként tarthatjuk tehát számon az ezen folyamat eredményeként előálló atipikus szerződések problematikáját. A gazdasági szervezetek szerződési kapcsolatait általában merev típuskényszer jellemezte, s ez olyannyira tartósnak bizonyult, hogy a szerződések atipikus csoportjának hazai kialakulása csak a XX. század végén jelentkező gazdasági és joggyakorlati

¹ A téma konzulense: Dr. Kállay István, docens, Széchenyi István Egyetem, Jegtörténeti Tanszék

² Az európai kódexek közül a BGB. 305.§-a mondja ki a *Vertragsfreiheit* elvét összhangban a német alkotmány 2.§ (1) bekezdésével. A francia Code civil 1134.§-a rendelkezik az *autonomie de la volonté* fogalmáról.

változások hatásaira vezethető vissza.

Ennek a feloldási igénye indította meg azt a folyamatot, melynek eredményeképpen a történetileg kifejlődött, szilárd szerződési típusok hiányában kialakulhatott az atipikus szerződések gyakorlata. A gazdasági jogban alapvető jelentőségű faktoring, franchise, timesharing vagy lízing szerződések szabályozása azonban polgári jogi szempontból kevésbé tisztázott.

2. Az atipikus szerződések a hatályos magyar jogban

Még maga az általánosan elfogadott, összefoglaló elnevezésük, az atipikus szerződés sem vezethető le a Ptk. alapján, hiszen a hatályos magyar Polgári Törvénykönyv „Egyes szerződések” (Negyedik rész, III. cím) fejezete sem rendelkezik atipikus kontraktusokról.

A megnevezés annyiban támasztható alá hatályos jogunk alapján, hogy ezek a Polgári Törvénykönyvben nevesített szerződések sorába nem illeszthetők.

Jogrendszerbeli helyzetük éppen a tisztázatlan magánjogi vonatkozásuk miatt nem rendezett. Törvényi, kormányrendeleti szinten vagy nemzetközi egyezmények révén nyertek elismerést a magyar jogban.

Az atipikus szerződések általános jellemzőinek felsorolásakor ki kell térnünk arra, hogy kialakulásuk a szerződési típus szabadság általános tételéből vezethető le, ami egyben azt is jelenti, hogy a felek a jogszabályba-ütközés tilalmának betartásával ezen megállapodásokat tetszőleges tartalommal kitölthetik és a szerződések általános szabályai rájuk is irányadóak. Gyakran az általános szerződési feltételek létrejöttére ill. a blankettaszerződésekre épülnek ezek a szerződési tényállások, szabályozásuk a külföldi gyakorlati és jogalkotási minták ill. a hazai jogszokások összehangolásának eredményeként jött létre.

Közös vonásuk, hogy általában hosszabb távú piaci kapcsolatokat rendeznek, és így tartós jogviszonyra irányulnak a távollévők közötti szerződés, valamint házaló kereskedés kivételével.

Alkalmazási körükből egyben az is levezethető, hogy az atipikus szerződések egyik oldalán a Ptk. 685.§ c) pontjában meghatározott gazdálkodó szervezet áll, bár a jogi felfogás nem zárja ki azt sem, hogy mindkét résztvevő fél gazdálkodó szervezet legyen.

Ez a jellemzés azonban nem tisztázza a különböző szerződések kapcsolatát, a csoportosítás alapjául szolgáló kritériumok összességét, s így a kör esetleges bővítése is nehézségekbe ütközhetne.

3. Az atipikus szerződések szabályozásának tervezete az új Ptk.-ban

Az új Polgári Törvénykönyv vonatkozásában¹ is problémaként merült fel az atipikus szerződések kodifikálása. Szabályozásukra vonatkozóan több megoldás is felvetődött.

Létezik az abszorpciós elmélet, mely a Ptk.-ban nevesített szerződésekben való feloldását javasolja az említett kontraktusoknak.

Ez azt jelentené, hogy az egyes atipikus szerződéssel legtöbb hasonlóságot felmutató Ptk.-ban nevesített szerződéssel kapcsolatos előírásokat kellene alkalmassá tenni az adott atipikus szerződés befogadására.

A kombinációs elmélet alapján ezen szerződések különböző elemeit a Ptk. egyes nevesített szerződéseinek szabályai szerint kellene elbírálni.

Az analogikus szemlélet a Ptk. általános szerződési szabályait alkalmazná, míg a kreációs elmélet külön jogszabályok megalkotásával orvosolná a helyzetet.

A cél a magánjogi anyag újrakodifikálása során nyilvánvalóan az lenne, hogy a különböző szerződési típusokat a kódexen belül szabályozzák.

Természetesen ez a cél a fennálló szerződési rendszeren belül is megvalósítható lenne, hiszen tartalmát tekintve például a házaló kereskedésre vonatkozó szerződés tekinthető az adásvétel különös nemének, vagy a kereskedelmi ügynöki szerződés a megbízás egy esetének. Ezzel a módszerrel szinte mindegyik ilyen szerződés elhelyezhető a Ptk. rendszerében.

Azonban ez a gyakorlat a problémát nem oldaná meg, sőt inkább az áttekinthetőség rovására menne. Problémát jelent emellett, hogy a bírói jogalkalmazás is más utat követ: Általában eredményorientált megközelítést találunk, azaz nem a minősítésre, hanem a jogügylet

¹ A koncepció közzétéve: Magyar Közlöny XV (2002. január 31.)

elbírálására koncentrálni. Nyilvánvalóan ez is a szabályozás hiányosságaiából ered.

Mindezek alapján megállapítható, hogy a kérdés átfogó és korrekt rendezése számos nehézséget vet fel. Ilyen, a hatályos jog alapján nehezen magyarázható esetekben tanácsért fordulhatunk a jogtörténet eredményeihez, jelen esetben a római joghoz.

Nyilvánvaló, hogy egy ennyire modern tárgykor esetében az előzmények felkutatása nem jelentheti azt, hogy a iustinianusi kodifikáció anyagát fellapozva konkrét eseteket találunk egy ökor lízingeléséről² vagy 100 sestertiusos összegről szóló faktoring³ szerződésről.

Éppen ezért nem is annyira a kötelmi jogra vonatkozó szabályozásból célszerű kiindulni, sőt teljes mértékben el kell szakadnunk az újkori mintákra vonatkozó ismereteinktől.

II. Szerződési típuszabadság a római jogban?

1. A római szerződési jog rendszere általában

Elsőként egy tudományos közhelynek számító tétellel kapcsolatban kell véleményt formálnunk, miszerint a római jog csak meghatározott típusú megállapodásokat ismert el szerződéseknek. Ha ugyanis ezt az általánosságban megfogalmazott tételt kiindulópontként elfogadjuk, akkor római jogi szempontból értelmezhetetlenné válik az atipikus szerződések egész kérdésköre.

² Az 1996. évi CXII. törvény alapján a lízing olyan tevékenység, amelynek során a lízingbeadó ingatlan vagy ingó dolog tulajdonjogát, illetve vagyoni értékű jogot a lízingbe vevő határozott idejű használatába adja olyan módon, hogy az a lízingbe vevő könyveiben kerül kimutatásra

³ Az 1997. évi LXXXV. törvény alapján a faktoring szerződés az a szerződés, amelyet az egyik fél, a szállító a másik szerződő féllel, a faktossal köt, és ennek alapján a szállító a faktorra engedményezi az olyan adásvételi szerződésből keletkezett kinnlevőségeit, amelyek a szállító és a vevő által kötött szerződésekből erednek, feltéve, hogy ezen szerződések tárgyát az adós nem személyes, családi vagy háztartási használat céljából szerezte meg.

Nem szabad tehát figyelmen kívül hagyni, hogy a tiszta és szinte feloldhatatlannak minősülő formakötöttség csak az archaikus rendszert jellemezte, s már a préklasszikus kortól oldódni kezdett ez a merev szemlélet. Szerződésnek ettől kezdődően mindig az az akaratmegegyezés számított, mely az általánosan elfogadott érvényességi kellékekkel rendelkezett. Azaz a préklasszikus korban a szerződés érvényességét a tényleges dologátadáshoz kötötték, majd a klasszikus korban a szóbeliség terjedésével, és a *bona fides* elvének tudatosulásától a konszenzuál-szerződések pusztá akaratmegegyezés-ként is kötelező erővel bírtak.

Az atipikus szerződéseket, mint a szerződések általános formai ill. tartalmi kellékeivel nem rendelkező *contractusok*at tehát csak a verbál-, konszenzuál-, litterál-, illetve reálszerződések fogalmi körén kívül értelmezhetjük.

Kezdetként tehát az eljárásjog felé fordulunk: elsősorban az *actiók* köre szolgálhat érdekes megállapításokkal.

Az elképzelés, miszerint tekintsünk egy ennyire tipikusan anyagi jogi probléma előzményének kutatásakor az eljárásjogra, talán nem is tűnik annyira abszurdnak, ha felidézzük, hogy a rómaiak számára a per a jog bölcsője volt.

Azaz a teljes jogrendszer elméleti alapja a kontradiktórius peres eljárás, ebből az is következik, hogy elsősorban a mindennapi életben felmerülő joghézagok, tisztázatlan jogi helyzetek szolgáltatták az alapot a jogfejlesztéshez.

S hogy mit is vizsgálunk konkrétan a következőkben? Az elsődleges cél annak a bemutatása, milyen hatást gyakorolt a *praescriptis verbis actio* megjelenése a szerződési rendszerre, különösen az átlagostól eltérő, atipikus szerződési tényállások kikényszeríthetősége, érvényesíthetősége vonatkozásában. Ennek részeként térnek ki a *praescriptis verbis actio* kialakulásáról ill. szerepéről alkotott különböző nézetekre. Ezt követően az *actio* alkalmazási körét vizsgálnám más eljárási eszközökkel összefüggésben, valamint konkrét használatát szemléltetném egyedi tényállásokon keresztül.

III. A *praescriptis verbis actio* eredete

Mindenekelőtt a *praescriptis verbis actio* eredetét kell megvizsgálni. Rendkívül ellentmondásos kutatásokkal találkozunk ebben a vonatkozásban. A XIX. században és még a XX. század elején is a szerzők többsége úgy vélte, hogy a kereset teljes mértékig klasszikus eredetű és elsősorban a praetori edictumból származtatható. Más vélemények szerint azonban a kereset bizánci „találmány”, mely Iustinianus nevéhez ill. a bejrúti iskola jogtudósaihoz kapcsolható. Ezt a nézetet fogalmazza meg KASER is, aki a *praescriptis verbis actiót*, mint az innominát kontraktusok peresítésének legfőbb eszközét a Kelet-római Birodalom jogfejlődéséhez kapcsolja.⁴ Mindez tehát azt jelenti, hogy az *actio* megjelenése, végleges formában való kialakulása a Kr. u. IV. század körüli időszakra tehető.

Maga az elnevezés is meglehetősen nehezen értelmezhető. Az értelmezési problémák főként abból a GRADENWITZ által megfogalmazott nézetből származnak, mely szerint a *praescriptis verbis agere* kifejezést és az *actio praescriptis verbis* egymástól elkülönítetten kell kezelni.⁵

„*Agere praescriptis verbis* jó latinságú kifejezés, melynél az utolsó két szó alakját ablativusként kell értelmezni. *Actio praescriptis verbis* nyilvánvalóan rossz latinságú, ez a kifejezés ezért természetesen csak jóval később alakulhatott ki, mint a *praescriptis verbis agere*.”

Ez az általánosan elfogadottnak tekinthető nézet összekapcsolódik azzal a fent említett tézissel, hogy a *praescriptis verbis actio* csak a bizánci jogtudósok idején alakult ki, akik közismerten nem művelték olyan magas fokon a latin nyelvet.

Egyes szerzők a kifejezést a *praescriptió*ból eredeztetik, mely a formula rendkívüli alkatrésze, melyben lehetőség nyílt egyedi igények szerinti tényállás-rögzítésre, s mint ilyen a *demonstratio*t helyettesítette.

⁴ Kaser, Max-Knütel, Rolf: *Das Römische Privatrecht*, München 2003. p. 295
⁵ „*Agere praescriptis verbis* ist gutes Latein, bei welchem die beiden letzten Worte als ablativus aufzufassen sind, *actio praescriptis verbis* offenbar schlecht lateinisch, ... dieser Ausdruck kann sich natürlich erst viel später entwickelt haben, als *praescriptis verbis agere*.” Gradenwitz, Otto: *Interpolationen in den Pandekten*, Berlin 1887. p. 124

Ebben az esetben a kifejezés teljessé tétele, kiegészítése lehet célszerű.

Ehelyütt vegyük alapul a BESSENYŐ ANDRÁS által megalkotott kifejezést: *actio quae praescriptis verbis subicitur*.⁶ Így a meghatározás arra utalna, hogy a tulajdonképpeni keresetformula a *praescriptio* után helyezkedik el. Ez alátámasztható a források alapján is, a gaiusi Insti-túciók egy részlete alapján (Gai. 4, 137).

A kronológiánk szempontjából azonban ennek a tételnek az elfo-gadásával egyben az is következik, hogy a kereset kialakulása már a formuláris eljárás időszakára, a Kr. e. II. századra tehető.

A formuláris eljárás megszűntével⁷ aztán fokozatosan elveszítették jelentőségüket a formulához kötődő sajátos kifejezések. Így a *praescripta verba* kifejezés a bizánci korban önálló értelmezést nyert, méghozzá tartalma alapján a tényállás-ismertetés megnevezésévé vá-lik.

Ez egyben magyarázza azt is, hogy a szerzők többsége miért csak a klasszikus kor végére, sőt inkább már a posztklasszikus kor elejére teszi a *praescriptis verbis actio* végleges formában történő kialakulá-sát.

IV. Bevezetés a *praescriptis verbis actio* alkalmazásába: egy konkrét eset

Azaz ha egy adott eset nem illeszkedik egyetlen meglévő sémára sem, ha egy *contractus*ban foglalt tényállás nem feleltethető meg egyetlen *actio* követelményeinek sem, akkor beszélhetünk ennek a speciális keresetnek az alkalmazásáról.

Egy ilyen esetet tár elének Africanus egy konkrét kérdésre válaszolva a *Digesta* 19. könyvében:⁸

„Titius Semproniusnak 30 aranyat adott és abban állapodtak meg, hogy Sempronius a pénzzel megtermelt haszonból leró egy olyan adót,

⁶ Bessenyo András: *Vitatott formulaszerkesztési problémák (condictio incerti, actio incerti civilis, actio praescriptis verbis, actio in factum civilis)*. In: Jog-történeti tanulmányok VII, Pécs 2001. p. 100

⁷ A formulák alkalmazásának megtiltására 342-ben került sor.

⁸ D. 19, 5, 24

amit Titiusnak kellett volna megfizetnie. Itt a kamatlábként 6 százalékot vettek fel. Ha Sempronius kevesebb adót fizet, mint a kamat összege, akkor a különbözetet meg kell fizetnie Titiusnak. Ha azonban több adót fizetett, akkor annak összegét a tőketartozásból levonhatja. Ha azonban az adók összege átlépné a tőke és a kamatok összegét, akkor Titius köteles a többletet Semproniusnak visszafizetni. Mindezt azonban nem foglalták *stipulatio*ba.

Titius azt kérdezte, hogy milyen keresettel követelhetné Semproniustól azt az összeget, amennyivel több kamatbevételre tett szert, mint amennyit adóként kifizetett. Iulianus az ügyet megvizsgálva a következőképpen döntött: Ugyan a kölcsönadott pénz kamatait csak akkor lehet követelni, ha azt *stipulatio*ba foglalták.

Iulianus a felek érdekeire tekintettel biztonságosabbnak látja egy az esethez igazodó keresetet az előírt szavak útján megindítani kíváltképp azért, mert abban állapodtak meg, hogy a kamat értékén túli fizetést a tőketartozásból kell levonni. Egy ilyen megállapodás azonban nem felel meg a jogi szabályoknak és a kölcsön céljának.”

Mit is jelent ez valójában, mi a nehézség a praetor számára?

Mivel a megállapodás rendkívül összetett, a perigénynek nem tud maradéktalanul megfeleltetni egyetlen *actió*t sem.

Pénzkölcsön alapján indítható kereset megindítása nem tanácsos a felperesnek, mivel a kamatkikötést *stipulatio*ban nem rögzítették, így a perigény legfeljebb a tőketartozásra irányulhat.

*Mandatum*ra hivatkozva a képviselő szabályainak megfelelően is lehetséges lenne *actio* kérése, de ebben az esetben, ha az alperes gondatlansága, ill. rosszhiszeműsége nem nyer bizonyítást, akkor a felperes a kamatoktól és még magától a tőketartozástól is elesne.

Felvethető még a *locupletatio iniusta* esete, de a jogalap nélküli gazdagodásra hivatkozni csak akkor lehet, ha *datio* fennáll. A kérdésben említett maradék összeg esetében azonban *datio*ról nincs szó, ez a hitelből megszerzett összegnek egy része. Így tehát a felperes ezen az alapon sem követelheti a 6%-on túli összeget.

A jogtudós javasolja a konkrét tényállásnak megfelelő kereseti igényvel történő fellépést.

Itt érkezünk el a központi problémához: Milyen esetekre tartja fenn a praetor ezen speciális *actio* lehetőségét? Van-e rendszer, összefüg-

gés az egyes esetek között? Illetve: Milyen kapcsolatban áll az *actio* az eljárásjog, a keresetek rendszerének többi elemével?

V. A *praescriptis verbis actio* helyzete az eljárási jog rendszerében

1. A *praescriptis verbis actio* és az *in factum actio*

A. Az *in factum actio*

Kezdjük először a vizsgálódást az *in factum actiók* fogalmánál! A szerzők többsége ugyanis ezzel az *actióval* rokonítja a *praescriptis verbis actiót*. Általánosságban azt mondhatjuk el, hogy az *in factum actiók* olyan kereseti csoportot jelentettek, mely a praetornak arra az ígéretére épült, hogy adott, az edictumban meghatározott esetekben megadja a keresetindítás jogát, méghozzá olyan keresetforma alapján, melynek vázát az albumon szintén közzétette.⁹ Ezen *actiók* egy része önálló megnevezést nyert, mint az *actio de dolo*, *actio negotiorum gestorum*, míg általánosságban az *in factum actiók* elnevezést a névtelen szerződések kategóriájában történő alkalmazásra tartották fenn.

A részletesebb vizsgálódásokhoz nyújt segítséget a KASER-féle *Römisches Privatrecht*¹⁰, mely szerint az *in factum actio* a *bonae fidei actiók* mintájára kialakuló, a megállapodásbeli hiányosságok pótlására, kiegészítésére szolgáló olyan *actio*, melyet a praetor akkor adott meg, ha a megállapodás kölcsönös teljesítésre szólt, tehát szinallagmatikus jellegű volt.

Gyakran megtörténik, hogy a már kialakult közönséges kereseteket nem lehet alkalmazni, ezért egyszerűbb az *in factum*-nak nevezett keresetekhez fordulni.

⁹ “the number of varieties was practically unlimited, although for the most part granted in pursuance of the praetor’s promise in the edict that under such and such circumstances he would make a remit to a iudex and formulated in accordance with the relative skeleton styles also published on the album.”

Muirhead, James: *Historical Introduction to the private law of Rome*, Edinburgh 1886. p. 364

¹⁰ Kaser, M. –Knütel, R.: op. cit. p. 294

A praetori formulákban megjelenő keresetek rengeteg élethelyzetet felöleltek, a típuszövegek állandóan rendelkezésre álltak. Mindezen esetek azonban típusesetek a hozzájuk tartozó *actió*val és a kapcsolódó *formulá*val. A probléma gyökereinek megragadásakor a támpontot pedig éppen a homályos mivolta miatt már kritika tárgyává tett atipikus szó jelentheti.

Azaz mi a helyzet akkor, ha egy adott eset nem illeszkedik egyetlen meglévő sémára sem, ha egy *contractus*ban foglalt tényállás nem feleltethető meg egyetlen *actio* követelményeinek sem? Vajon ez az az eset, ahol a *praescriptis verbis actio* előtérbe kerül? S, ha igen, akkor mint egy *in factum actio*, vagy mint egy önálló eljárásjogi jogsegély?

B. Az *in factum actio* és a *praescriptis verbis actio* összefüggései

Azaz az első kérdés, hogy milyen összefüggést találunk a *praescriptis verbis actio* és a fentiekben tárgyalt *in factum actió*k között. Elsőre úgy tűnhet, hogy az *in factum actió*k összefoglaló megnevezése alatt a *praescriptis verbis* egyfajta altípust jelent.

Ha ez így van, akkor kellene lennie még további olyan kereseteknek, melyek ebbe a csoportba tartoznak. A FÖLDI ANDRÁS-HAMZA GÁBOR szerzőpáros által írott római jogi tankönyv ehelyütt¹¹ utal még az *in factum civilis actio* és az *actio incerti civilis* megjelölésekre.

Az *actio in factum civilis* megítélése azonban a római joggal foglakozó szerzők körében sem teljesen egységes. A FÖLDI-HAMZA tankönyv¹² például az *actió*t nem a *praescriptis verbis actio* interpolált megnevezéseként értelmezi, hanem önálló jogsegélyként.

Több, egymással szembenálló nézet mellett létezik egy köztes álláspont is, amelynek legnagyobb előnye, hogy beleilleszthető egy általános fejlődélméletbe, s egyben utal az *in factum civilis actio* és a *praescriptis verbis actio* közti szoros kapcsolatra.

A fragmentumokban nyer ugyanis bizonyítást az a megállapítás, az interpoláció csak a magyarázó kifejezésnek (*id est praescriptis verbis*)

¹¹ Földi András-Hamza Gábor: *A római jog története és intézményei*, Budapest 2005. p. 504

¹² Földi A.-Hamza G.: op. cit. p. 504

a beszúrására korlátozódott, és a töredékben a *civilis* szó már magában az eredeti szövegben is megtalálható volt.

Erre a nyilvánvaló interpolációra példa egy Papinianus-tól származó fragmentum (D. 19, 5, 1 pr.). Itt ugyanis az eredeti klasszikus kori töredékben még az *in factum actio* kifejezés szerepel, míg Celsus értelmezésében már a *praescripts verbis actio* megnevezéssel találkozunk: (D 19, 5, 2)

Azt a véleményt, mely szerint a posztklasszikus korban a két *actio* összeolvadt, a *Digesta* vonatkozó könyvének címe is alátámasztja: D. 19. 5. 0. *De praescriptis verbis et in factum actionibus*. A két kifejezés itt úgy szerepel egymás mellett, mint szinonimák.

Így valószínűsíthető, hogy a *praescriptis verbis actio* alapjául szolgáló *in factum civilis actio* a posztklasszikus kor elején elterjedt, és megalapozta a *praescriptis verbis actio* általánossá válását.

VII. A neves – névtelen szerződések és a *praescriptis verbis actio*

A *praescriptis verbis actio*val kapcsolatban a legtöbb tankönyv és átfogó tudományos munka a névtelen szerződéseket emeli ki, mint fő alkalmazási területet. Ennek ellenére most vonatkoztassunk el ettől, s az átláthatóbb kronológia érdekében forduljunk a neves- névtelen szerződések felé. Ez a látszólag abszurd kategória úgy jöhetett létre, hogy ezek a tényállások már régről, akár az archaikus kortól kezdődően rendelkeztek önálló névvel, mégsem minősültek *contractus*nak. (A fenti elnevezést nyilvánvalóan azonban csak a névtelen szerződések kialakulásának időpontjától alkalmazhatjuk.) A későbbiekben, a *contractus innominati* csoportjának kialakulásával ezeket az eseteket is a névtelen szerződésekhez hasonló módon értelmezték.

Az ide tartozó tényállások a következők: *aestimatum*, *permutatio*, *precarium*, *transactio*. (A következőkben részletesebben csak a *permutatio*val és az *aestimatum*mal kapcsolatos kérdésekre térnek ki.)

1. Az *aestimatum*

Érdekes kérdést vet fel *Digesta* 19. könyvének az *aestimatum*ról szóló része. Az *aestimatum*, vagy eladási bizomány egy dolog eladás végett történő átadása azzal a kikötéssel, hogy az átvevő vagy a dolgot adja vissza vagy a kitűzött vételárat fizeti meg.

Jellegénél fogva nyilvánvaló, hogy a további névtelen szerződésekhez hasonlóan ebben az esetben is *praescriptis verbis actio* lenne kérhető. Ebben a formájában azonban az *aestimatum* csak a iustinianusi jogtól lenne peresíthető.

Azonban az a tény, hogy a szerződés önálló elnevezést visel, már utal arra, hogy jóval korábban kialakult ez a megállapodás, elismert volt, s ebből következően peresíthető is.

Azt a változatot azonban nem tudjuk minden kétséget kizárólag elfogadni, hogy egy egységes *actio aestimatoria* alkalmazása helyett az *actio mandati*, az *actio locati* ill. az *actio pro socio* keresetek terjedtek el helyettesítő jelleggel. A Kr. u. III. századtól kezdődően általánosuló nézet szerint az *actio pro socio* volt alkalmazható. Ezt a nézetet maga Ulpianus cáfolja meg, aki szerint nem jöhet szóba az *actio mandati*, mivel az eladási bizomány tartalma ellentétben áll a megbízás ingyenes jellegével.

Társaság azért nem jön létre, mert a bizományos a dolog eladásával még nem válik a másik fél társává, az eladáson túl köztük kapcsolat nem jön létre.

Ulpianus meggyőződése tehát az *actio aestimatoria* önálló keresetként történő elismerése. Ez egyben azt is jelentheti számunkra, hogy a *praescriptis verbis actio* ezen ún. neves-névtelen szerződés vonatkozásában nem alkalmazható. Azonban arra a következtetésre is juthatunk, hogy az *actio de aestimato* tulajdonképpen maga is egy *praescriptis verbis actio*, de legalábbis *in factum actio* volt, melyet a praetor a fejlődés egy korai szakaszában kiemelt az általános kategóriából és önálló elnevezéssel látott el. Így maga az *actio de aestimato* a *praescriptis verbis actio* egy sajátos formájának tekinthető.¹³

¹³ Zimmermann, Reinhard: *The law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition*, Cape Town 1996. p. 535

2. A *permutatio*

A neves-névtelen szerződések peresítésével kapcsolatban tovább erősíti a bizonytalanságot a *permutatio* kérdéskörének elemzése is. A *permutatio*, vagy csere dolgok tulajdonának kölcsönös átruházása, s mint ilyen összefüggésbe hozható a *do ut des* jelleg innominát contractusokkal. A szabianusok a *permutatiót* az adásvétel, az *emptio venditio* egyik fajtájaként értelmezték, nézetük azonban nem vált általánosan elfogadottá.

A prokuliánusok ugyanis nem tágítottak attól a felfogástól, hogy ha nincs ár, hiányzik a pénzfizetés, akkor adásvételről sem beszélhetünk.

A klasszikus korban domináns nézet szerint a csere nem minősíthető szerződésnek. Ebből több megoldás is születhet. ZIMMERMANN a *permutatiót* senki földjének nevezi, s mint ilyet a peresíthetetlen pactumok sorában helyezi el.¹⁴ Ez azért sem teljesen helytálló, mert a későbbikben maga a szerző is elismeri, hogy az eset sajátos körülményeire figyelemmel, az *actio empti* mintájára a *preactor actiót* adott ki, melynek szövege mindössze annyiban különbözött az *actio emptitől*, hogy az annak *demonstratio* részében megjelenő *emit* szó helyébe más, a felek közti viszonyra jobban utaló kifejezés került. Ennek a koncepciónak az érdekessége, hogy magyarázatot ad arra, hogyan értelmezzük az *actiones in factum civiles* kifejezést. Itt ugyanis abból indulunk ki, hogy az *actio empti in ius concepta* jellegű, de az ennek nyomán megszerkesztett, *permutatióra* vonatkozó kereset már *in factum* jellegű. Így a *civilis* szó arra utal, hogy a formula megszerkesztése egy civiljogilag is elismert kereset alapján történt.

A *permutatio* esetében is a jogviták leggyakoribb tárgya az volt, ha az egyik fél már teljesített, a másik azonban nem volt hajlandó saját vállalt kötelezettségének teljesítésre.

A fragmentumokban ehelyütt találkozhatunk a *condictio ob causam datorum* elnevezéssel. A megnevezés által takart keresetek a teljesítés visszaszolgáltatására, ill. a pénzbeli ellenérték megtérítésére irányulnak. Arról van szó tehát, hogy a megállapodás felbontására a negatív interesse jellegű kártérítéssel kerül sor.

¹⁴ Zimmermann, Reinhard: op. cit. p. 533

Ez abban különbözik a pozitív interesére menő kártérítéstől, hogy összegét nem a megállapodásban ígért szolgáltatás értéke alapján számítják, hanem azon érdeksérelem alapján, mely a hitelezőnél azáltal állt be, hogy ő sem a teljesített dolgot nem kapta vissza, sem pedig a másik fél teljesítésre nem került sor; azaz sem az ő szolgáltatásának értékét nem kapta meg, sem a remélt, elvárt dolog értékét.

A *condictio ob causam datorum* megjelenésével válik tehát teljessé a teljesítő fél döntési szabadsága, ha a másik fél a megállapodásban foglalt kötelezettségének nem tett eleget. Ez esetben ugyanis nemcsak a másik fél elmaradt szolgáltatásának kikényszerítésére került sor, hanem a *praescriptis verbis actio*val szemben egységes jogsegély jelent meg annak a félnek a számára, aki a teljesítés visszakövetelését tartotta maga számára kedvezőbbnek.¹⁵

VIII. A *praescriptis verbis actio* alkalmazása az innominát kontraktusok körében

1. Az innominát kontraktusokról általában

Ezt követően a *praescriptis verbis actio* legáltalánosabb alkalmazási körét vizsgáljuk, az innominát szerződések peresítésében játszott szerepét. Maga a *Digesta* is ezt a tényállást jelöli meg az *actio* legfőbb alkalmazási köreként.¹⁶

A *contractus innominati* kategóriája magába foglalja a különböző kölcsönös teljesítésen alapuló, a praetor által jogsegélyben részesíten-dőnek ítélt tényállásokat, melyek azonban nem tartoznak a nevesített kontraktusok közé. Ezek az esetek a *do ut des*, *do ut facias*, *facio ut des*, *facio ut facias* jellegűek. Ezeknek a szerződéseknek a pénzbeli

¹⁵ “ Neben dieser Klage auf die Gegenleistung (*praescriptis verbis*) bleibt aber immer noch die *condictio ob cusarum datorum* bestehen, so dass der Teil, der geleistet hat, zwischen dem Begehren der Gegenleistung und der Rückforderung der erbrachten Leistung wählen kann.”

Kaser, M.-Knütel, R.: op. cit. p. 294

ld. ugyanebben a kérdésben: Schulz, Fritz: op. cit. p.523

¹⁶ D. 19. 5. 1 pr.

jellege, anyagi vonzata azonban csak akkor kerül előtérbe, ha valamilyen fél elmulasztotta a szerződés szerző teljesítést.

Nézzünk ezzel kapcsolatban egy típusesetet az innominát szerződések köréből: (D.19, 5, 5, 4)

„Ha megállapodtunk, hogy te behajtasz az én adósomtól Karthagóban egy tartozást és én a tiédől Rómában teszem ugyanezt, vagy te emelsz egy építményt az én telkemen és én ugyanezt teszem a tiéden, és én már behajtottam a követelést vagy megépítettem az épületet, de te továbbra is tétlen maradsz, akkor úgy tűnhet, hogy egyfajta megbízási szerződés jött létre kettőnk között.”

A behajtandó tartozás ill. a megépítendő ház vonatkozásában *praescriptis verbis actio*t javasol a jogtudós, mely a megbízási szerződés mintájára jön létre.

A névtelen reálszerződéseként számon tartott kategória tehát egy egységes, viszonylag zárt alkalmazási kört jelent a *praescriptis verbis actio* számára.

IX. A *praescriptis verbis actio* alkalmazása egyedi esetekben

1. *Naturalis obligatio* és a *praescriptis verbis actio*

Gyakran szembesülünk azzal a problémával, hogy a *naturalis obligatio* és az *in factum actio*ok alkalmazási köre érintkezik. Mindez azért tűnhet problematikusnak, mert a *naturalis obligatio*ok legfontosabb, általánosan elismert jellegzetessége is éppen az, hogy ezek kikényszeríthetetlenek, a praetor vonatkozásukban nem ad *actio*t.

Sőt olyan esetekkel is találkozunk, ahol a praetor még az *actio*t is megadja egy elvileg a *naturalis obligatio* hatálya alá tartozó kötelem vonatkozásában (a *filius familias* által felvett pénzkölcsön esetében), igaz ezzel egyidejűleg a másik fél számára *exceptio*t is biztosít (a SC Macedonianum alapján). A teljességhez azonban hozzátartozik, hogy az ilyen jellegű tényállásoknál a praetor hivatalból jár el, az *exceptio* megadása nem tartozik mérlegelési jogkörébe.

A korábban már ismertetett esetben (D. 19, 5, 24) is látszólag egy *naturalis obligatio*os tényállás alakul ki, mivel a kamatkövetelés

*stipulatio*s rögzítést nem nyert. A jogtudós *responsura* szerint azonban a megállapodásban foglalt tényállás *praescriptis verbis actio* útján peresíthető. Úgy tűnik tehát, hogy bizonyos esetekben ez a kereset kibúvót is jelenthetne a civiljogilag érvényesíthetetlen, *pactum*jellegű tényállások peresíthetetlensége alól.

Valószínűleg azonban itt nem a kamatkikötés jellege az irányadó, sokkal inkább az, hogy a megállapodás maga rendkívül bonyolult kikötések összessége.

A praetor joggal juthat arra a megállapításra, hogy a perindítási igény magalapozott; hiszen ha az adós a jog általános szabályaitól eltérően, azok ellenére tett szert jövedelemre, akkor vele szemben úgy kell fellépni, hogy a felperes jogos igényei ne sérüljenek.

Ebből egyben az is következik, hogy a kereset az egyéni igényekhez igazítható, s ezáltal lehetőséget ad arra, hogy a felek között létrejött megállapodáshoz teljes mértékben igazodó formula kerüljön kiadásra, a bíró a kérdéses összeg ügyében ítéljen, nem veszélyeztetve a hitelező egyéb igényeit, különösen a tőke és a kamattartozás vonatkozásában.

Így ad olyan *actió*t, mely ezt a speciális helyzetet szem előtt tartja és amelynek következményeként nem érheti negatív hatás a felperest.

Ebből következik, hogy az ismertetett esetben sem az a hangsúlyos, hogy a *stipulatio*ba nem foglalt kamatkövetelésnél fogva a peresítési igény elutasítása is szóba jöhetne – a *pactumok* peresíthetetlenségére hivatkozva –, hanem az hogy a jogi alapelvek érvényesítése megkívánja az ügy bíró előtti tisztázását.

Hasonló következtetésre juthatunk egy Ulpianustól származó *fragmentum* elemése folytán: (D. 19, 5, 15)

Itt ugyanis Ulpianus egy az ókori Rómában egyáltalán nem ritka jelenségre hívja fel a figyelmet. Gyakori volt, hogy ha valaki információval rendelkezett egy szökött rabszolga tartózkodási helyéről, akkor az értesítette a rabszolga tulajdonosát. Az a tény, hogy tudott a rabszolga búvóhelyéről, még nem tette büntárssá az informátort a lopásban.¹⁷

¹⁷ Úgy tartották ugyanis a rómaiak, hogy ha egy rabszolga elszökik, akkor az meglopja a gazdáját.

Nem volt ritka az sem, hogy ilyen esetben a rabszolga tulajdonosa jutalmat ajánlott fel a tájékoztatásért cserébe. Ha azonban tényleges fizetésre nem került sor, csak egy megállapodást kötöttek egy meghatározott összeg megfizetéséről és a rabszolgát a megadott információ alapján ismét elfogták, a nyomra vezető jogosult volt *actiót* kérni, a fizetést követelni.

Nyilvánvaló ugyanis, hogy valamiféle kötelező erővel bíró megállapodás jött létre a felek között, és nem csak egy puszta *pactum* kötött a nem peresíthető fajtából. Az is egyértelmű azonban, hogy az igény civiljogi alapon nem peresíthető, a jogtudós ezért javasolja a *praescriptis verbis actiót*.

Ahogy ez az eset is bizonyítja, a *praescriptis verbis actio* alkalmazási köre kiterjed a praetor által méltányolhatónak minősített tényállások peresítésére, amennyiben más jogsegély nem állt rendelkezésre és a kereseti igény más jogi normába nem ütközött.

2. A *praescriptis verbis actio* alkalmazása valódi szerződési tényállásnál

Számos olyan esettel is találkozunk, amikor valódi szerződési tényállásnál is ilyen keresetet ad a praetor.

Ezzel kapcsolatban térjünk ki arra az esetre, amikor a *pactum de retrovendendó*hoz kapcsolódóan, a visszaeladási jog érvényesítésekor ad a praetor ilyen keresetet.

A visszaeladási megállapodás lehetővé teszi az eladónak, hogy fenntartsa magának a lehetőséget, hogy meghatározott időn belül a dolgot visszavásárolja vagy ugyanazért az árért vagy egy előre meghatározott vagy később meghatározásra kerülő összegért.

Ez a megállapodás fordítva a vevő érdekét szolgálja. A *pactum de retroemendo* lehetővé teszi, hogy a vevő követelje az eladótól az áru meghatározott időn belüli visszavételét és a meghatározott vételár megfizetését.

Azaz az eladónak vissza kell térítenie az általa megszerzett vételárat és meg kell fizetnie a vevő kiadásainak és az állagmegőrzés céljából tett beruházásainak értékét. A vevőnek pedig kötelessége visszaadnia dolgot annak tartozékaival ill. az esteleges károk megtérítésével.

Amennyiben az eladó a meghatározott határidőn belül nem vette vissza a dolgot, a vevő megterhelheti, átruházhatja azt, s az esteleges károkért ill. kamatokért sem felelős.

Az eladó a fenti jogügyleteket nem akadályozhatja meg, mivel az eredeti megállapodás csak meghatározott személyekre vonatkozott. Az elidegenítő azonban ilyen esetekben az *actio venditi* mellett számolhat *praescriptis verbis actio*val is, így szerevezve érvényt a megállapodásnak.

Azt a megállapítást, hogy a *praescriptis verbis actio* konkrét, nevesített szerződési tényállások esetében is megadható Ulpianus támasztja alá, aki a jogvesztő záradékkal ellátott adásvételi szerződések vonatkozásában mondja ki a *praescriptis verbis actio* alkalmazhatóságát. (D. 19, 3, 1 pr)

ZIMMERMANN¹⁸ ezzel kapcsolatban arra hívja fel a figyelmet, hogy amennyiben a szerződés még nem teljesült, ill. egyik fél sem teljesített, addig a megállapodás nem minősül többnek *pactum*nál, ami azt is jelenti, hogy a peresítése *praescriptis verbis actio*val lehetséges.

Ha a fent említett látszólag kontraktuális tényállásokat jobban szemügyre vesszük, akkor itt is azt láthatjuk, hogy a háttérben a *pactumok* tárgyköréhez tartozó probléma húzódik meg. Hiszen mind a fent említett *pactum de retrovendendo*, mind a jogvesztő záradék, a *lex commissoria* a civiljogilag elismert *contractust* kiegészítő mellékegyezmény.

S ez egyben azt is jelenti, hogy a *praescriptis verbis actio*t, mint a *pactumok* peresíthetőségének egyik eszközét kell értelmeznünk, mely a peresíthetetlen *pactumok* esetében valószínűleg kizárólagosan, míg a peresíthető *pactumok* esetében más jogsegélyekkel együtt biztosította a pusztá megállapodásokban foglaltak érvényre juttatását.

X. Véggövetkeztetés: a *pactumok* és a *praescriptis verbis actio*

Milyen konkrét következtetésre juthatunk mindezek alapján a *praescriptis verbis actio* alkalmazási körével kapcsolatban?

¹⁸ „the same considerations must have prevailed if the parties had entered into a sale on approval” Zimmermann, Reinhard: op. cit.. p. 740

Ha rendszert, logikát keresünk akkor Iulianus meglehetősen találó kijelentését vehetjük alapul: „*In quam necesse est confugere, quoties contractus existunt, quorum appellationes nullae iure civili proditae sunt*”- minden olyan esetben, mikor olyan jogi helyzet, szerződés áll elő, melynek pontos megnevezése a civiljog szerint nincs.¹⁹

A fentiekben bemutatásra került, sokféle élethelyzetre, a legkülönbözőbb tényállásokra kiterjedő példák elemzése alapján közös vonásként látszik kirajzolódni, hogy a *praescriptis verbis actio* elsősorban a *contractus*ok körén kívül eső megállapodások érvényesítésére szolgált. Az innominát *contractus*okat, mint egyedi jogfejlődési jelenséget nem tekintve arra a megállapításra juthatunk, hogy a felsorolt esetek mindegyikében, szinte kivétel nélkül a *pactum*ok peresíthetőségének lehetőségét hordozza az *actio*. Ez a kijelentés elsőre abszurdnak tűnhet, hiszen a *pactum*okat éppen az jellemezte és különböztette meg a római jog teljes történetében a *contractus*októl, hogy azok magukban peresíthetetlenek.

Az az elképzelés, hogy a *pactum* kötelmet ill. kereseti igényt keletkeztet azokra az esetekre vezethető vissza, melyekben az alperes, a kötelezett ahelyett, hogy ténylegesen, azonnal adott volna valamit, arra tett ígéretet, hogy egy meghatározott határidőig valami teljesít vagy átad a másik félnek; ill azokban az esetekben amikor büntetés megfizetését ígérte, ha a megállapodásban foglaltakat nem teljesítené.²⁰

Ilyen esetekben, amikor az ígéret tulajdonképpen szükségszerűen következett a megállapodásból, könnyen úgy tűnhetett, hogy az ígéret teljesítésének kötelezettsége valójában a *pactum*ból ered, így az következképpen kötelmet keletkeztet. A következő lépést az jelentette, hogy *actió*t biztosítottak *stipulatio* hiányában is annak a félnek, aki azáltal szenvedett kárt, hogy másik fél nem teljesítette a *pactum*ban vállalt kötelezettségét.²¹

¹⁹ D. 19, 5, 3

²⁰ C. 2, 3, 14

²¹ Erről rendelkezik Alexander Severus császár egyik *rescriptuma* is, melyben egy anya ügyével kapcsolatban mond ítéletet, ki megállapodást kötött az ellenérdekű féllel, hogy lemond a végrendelet megtámadásáról, elvitatásáról, amennyiben ezért cserébe megkapja az örökségnek egy részét.¹⁵

Az áttekintés után fenntartható-e vajon az a nézet, hogy a *praescriptis verbis actio* az atipikus szerződések római jogi előzményeként értékelhető? Úgy gondolom, hogy igen.

A vezérfonal ugyanis az adott szó ereje, jelentősége, az ahhoz való ragaszkodás és az ennek következményként előálló igények processzuális szinten történő érvényesíthetősége, melyet elsősorban a *praescriptis verbis actio* biztosított a római jogban. Így nyílt lehetőség a megállapodás beteljesítésére és egyben bizonyította, hogy a kereskedelmi megállapodásoknak minden körülmények között eljárási garanciája, védelme van. A modern jogban az atipikus szerződések jelentősége ugyanebben áll.

A hatályos mai jogban sem az az atipikus szerződések célja, hogy valamiféle kikaput biztosítsanak egyébként el nem fogadható tartalmú megállapodásokra, hanem, hogy a hatályos polgári jogból le nem vezethető, a gazdasági élet zavartalansága szempontjából mégis szükséges jogviszonyok hatékony rendezését biztosítsák. Éppen ezért ha folytonosság nem is, de egy logikai egyezés kimutatható a római jogi jogsegély célkitűzéseivel: az átlagostól eltérő, atipikus viszonyok rendezése a jogrendszer általános elvei alapján, a kialakult kötelmi szemlélet megbontása nélkül.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

Bessenýő András: Római magánjog I.-II, Budapest-Pécs 1998

Bessenýő András: Vitatott formulaszerkesztési problémák (*condictio incerti*, *actio incerti civilis*, *actio praescriptis verbis*, *actio in factum civilis*) In: Jogtörténeti tanulmányok. VII. / szerk. Kajtár István, Szekeres Róbert. - Pécs : PTE ÁJK 2001

Amikor az anya nem kapta meg az összeget, a fiai a császárhoz fordultak. Válaszában azt javasolja, hogy a *stipulatio* keresetével pereljék a másik, nemteljesítő felet, amennyiben az bírság megfizetésére kötelezte magát nemteljesítés esetén. Ha ilyen ígéretre nem került sor, *utilis actio* kérése akkor is indokolt, lehetséges. C. 2, 4, 6 pr.

- Bucher, Eugen: *Der Trödelvertrag mit den Augen Ulpians betrachtet.*
In: „Innominatvertraege” Festgabe zum 60. Geburtstag von Walter R. Schluep, Zürich 1988
- Diósdy György: *Atipikus szerződések a bírósági gyakorlatban – egy felmérés tapasztalatai.* In: Jogtudományi Közlöny, Budapest 1971
- Földi András-Hamza Gábor: *A római jog története és intézményei,* Budapest, 2005
- Goddard, Jorge Adame: *Los pactos en las sentencias de Paulo (Análisis del título I del libro primero.)* In: Anuario Mexicano de Historia del Derecho, Ciudad de Mexico 2005
- Gradenwitz, Otto: *Interpolationen in den Pandekten,* Berlin 1887
- Guillamón, Carmen Lázaro: *Las transacciones comerciales a través de leasing en las fuentes jurídicas romanas.* Universidad Jaime I. Castellón, Castellón de la Plana 2001
- Kaser, Max-Knütel, Rolf: *Römisches Privatrecht,* München 2003
- Kaser, Max: *Das römische Privatrecht. Erster Abschnitt. Das altrömische, das vorklassische und klassische Recht,* München 1975
- Kaser, Max: *Das römische Privatrecht. Zweiter Abschnitt. Die nachklassischen Entwicklungen,* München 1975
- Lenel, Otto: *Das Edictum perpetuum,* Leipzig 1927
- Montreal, Ana Alemán: *El contrato estimatorio. Desde el derecho romano a su regulación actual,* Madrid 2002
- Muirhead, James: *Historical Introduction to the private Law of Rome,* Edinburgh 1886
- Пасек Е.В.: *Неимущественный интерес и непреодолимая сила в гражданском праве,* Moszkva 2003
- Papp Tekla: *Atipikus szerződések,* Szeged 2004
- Покровский И.А.: *История римского права,* Moszkva 2001
- Windscheid, Bernhard: *Lehrbuch des Pandektenrechts II,* Düsseldorf 1865
- Zimmermann, Reinhard: *The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition,* Cape Town 1996

REZÜMÉ

A modern kötelmi, pénzügyi és gazdasági jog kapcsolódásának sajátos területe az atipikus szerződések témaköre. A Polgári Törvénykönyv hatályos rendszeréből nem tárható fel az egyes szerződések egymáshoz való viszonya, a csoportosítás kritériumainak összessége, s így a kör bővítése is nehézségekbe ütközhetne.

A dolgozat tárgya, az atipikus tényállások kezelése és szerepe a római jogban, mely a mai jog elméleti megalapozása szempontjából is megállapításokat szolgáltatathat. A források alapján a *praescriptis verbis actio* volt a megfelelő eszköz a szerződési rendszerbe nem illő megállapodások érvényesítésére.

Megállapítást nyer, hogy a *praescriptis verbis actio* a pactumban kikötött kamatköveteléstől a neves-névtelen szerződéseken át a szerződésekhez kapcsolódó mellékegyezményekig terjedően alkalmazható a megegyezések kikényszerítésére. Így a kereset a szerződési rendszer logikájába nem illeszthető, a mindennapi életben mégis nagy számban előforduló megállapodások méltányolásának eredménye.

A vezérfonal az adott szó ereje, az ahhoz való ragaszkodás, és az előálló igények processzuális szinten történő érvényesíthetősége, melyet elsősorban a *praescriptis verbis actio* biztosított a római jogban. Ezek alapján ha folytonosság nem is, de egy logikai egyezés kimutatható a római jogi jogsegély célkitűzéseivel: az átlagostól eltérő, atipikus viszonyok rendezése a jogrendszer általános elvei alapján, a tétel jog szabályaiból kialakult kötelmi szemlélet megbontása nélkül.